

RACHEL THWAITES, *Changing Names and Gendering Identity. Social organisation in contemporary Britain* [Házassági névviselés és az identitás nemi vonatkozásai. Társadalmi szerveződés a kortárs Nagy-Britanniában]

Routledge Research in Gender and Society 54. Routledge, London – New York, 2017.
154 lap

1. RACHEL THWAITES könyve a Névtani Értesítő olvasói számára unikum lehet, szerzője ugyanis nem nyelvészetből, hanem szociológiából szerzett doktorátust 2013-ban az egyesült királyságbeli Yorki Egyetemen. A kötet a disszertációjának átdolgozott változata, amely nem a nevekkel mint formai-strukturális egységekkel foglalkozik, hanem a névviseléssel, melyet az egyéni és nemi identitást megmutató performatív cselekedetként értelmez: a nevek társas és társadalmi szituáltsága felől közelíti meg a vizsgálatba bevont brit nők egy specifikus életpillanatát, a házasságkötést, amely az addig viselt nevük módosítása vagy megtartása közti választás elé állítja a résztvevőket.

2. THWAITES kutatásának módszertana egyértelműen követi a társadalomtudományok vegyes adatgyűjtési technikákat alkalmazó, módszertani pluralitásra törekvő irányvonalát. A kötet alapfogalmait és a kutatás társadalmi kontextusát tisztázó bevezetést (1–21) követő, a metodológiát részletesen tárgyaló második fejezetből (22–31) megtudhatjuk, hogy a szerző kérdőívekre és mélyinterjúkra egyaránt támaszkodott. Bár az előbbi megoldás elsősorban kvantitatív, az utóbbi pedig kvalitatív adatok kinyerésére alkalmas, a kutató kérdésfelvetései egyértelműen kvalitatív episztemológiai orientáció felé tolták a kutatás fő irányát. A könyv ugyanis arra összpontosít, hogy a brit nők mit tesznek a családnévükkel a házasságkötés után, és ez milyen hatással van a saját (nemi) énjükre. E kérdés tárgyalása értelemszerűen interpretivista megközelítést kíván, amely nemcsak a legvalószínűbb mintázatokat kívánja számba venni, hanem több lehetséges értelmezését is a női szerepek névválasztáson keresztül való megélésének. A kvalitatív alapozású vizsgálatok során így sokszor nem a reprezentativitás eszménye dominál, ahogy THWAITES maga is nemvalószínűségi mintavételt alkalmazott. Ennek során egy olyan, 102 fős adatközlői populációt alakított ki, amelyben 75 nő megváltoztatta, 27 pedig megtartotta születési családnévét. A minta az életkor szempontjából szándékosan sokszínű: a legidősebb adatközlő az 1940-es években házasodott, míg a legfiatalabb 2011-ben. Az interjúkhoz 16 olyan személyt választott ki a szerző, akik a kérdőív kitöltése során jelezték, hogy a kutatás későbbi fázisában is szívesen vállalnának szerepet. A szociológus módszertani leírása nyelvészek számára is példaértékű abban a tekintetben, hogy többször is reflektál kutatói döntéseire, illetve nemcsak az adatgyűjtési módszereket, hanem az adatelemzési eljárásokat, a felhasznált szoftvereket is bemutatja e fejezetben.

3. A nevek és a hagyomány kérdését tárgyaló első elemző, a könyvben harmadik fejezet (33–50) az adatok tág társadalmi kontextusba helyezésével indít. Az ANTHONY GIDDENS (1996) által „kései”, ZYGMUNT BAUMAN (2011) által pedig „folyékony” modernitásnak

nevezett jelenségkörre alapozva a szerző azt fejtegeti, hogy a névadás is azok közé a modernitás korában magától értetődőnek vett társas szerveződések közé tartozik, amelyek a 20. század második felére újraértelmeződtek. E folyékony vagy flexibilis abban mutatkozik meg, hogy miközben a tradícióra való hivatkozás legitim érv marad minden társadalmi kérdésben, némely területen sokkal nagyobb mozgástér nyílik. Ilyen a házasodó brit nők névválasztása is, amely korábban kizárólag a patriarchális hatalmi struktúrákhoz kötődött, mára viszont többféle egyéni és kollektív szempont munkálhat a döntések mögött. Ugyanakkor e szabadság nem adatott meg THWAITES minden adatközlőjének: a hat skóciai résztvevő például koruk általános, kulturálisan kötött normájaként értelmezte a férj családnevének felvételét. A szerző kvantifikált adatait tartalmazó egyik táblázatból az derül ki, hogy a férj családnevét felvevőknek csupán a harmada értelmezi ezt kizárólag saját döntéseként, míg a névmegtartók esetében egyetlen válaszadó kivételével mindenkinél szerepet játszott az egyéni akarat érvényesítése. Mindezt THWAITES a csend szociológiai koncepciója felől értelmezi, amely a hagyományok csendben, reflektálatlanul történő elfogadását jelenti.

A negyedik fejezet (50–60) azon nők narratíváit tárgyalja, akik a tradíciók helyett választásként élték meg a férj családnevének felvételét. A saját döntés felőli értelmezés azonban nem zárja ki azt, hogy a társadalom hagyományos elvárásai és az egyén igényei dialektikusan működjenek együtt. A mélyinterjúk tanulságai ugyanis arra mutattak rá, hogy e nők a szeretet és az elkötelezettség ily módon történő kimutatásaként tekintettek a partner nevének felvételére, céljuk elsősorban a leendő férj és családja boldoggá tétele volt. A választás tehát nem jelent teljesen szabad döntést: a szerző a választásnak – az ő szavaival élve – nemiesített (*gendered*) természetére mutat rá. Efféle döntéshozatal ugyanis az adatközlők körében csak a női oldalról történt: a férfiak ilyen módon nem kívánták kifejezni a hűségüket, és tőlük ezt nem is várja el a széles értelemben vett társadalom.

A könyv ötödik fejezete (61–72) a nevek politikája felé terelte a leírás gondolatmenetét, amely szerint a nevek, a névadás, illetve ezek törvényi szabályozása reprezentálja azt, hogy kinek van hatalma, autoritása és kontrollja mások felett. THWAITES történelmi példaként azokat az afrikai rabszolgákat említi, akiknek az Egyesület Államokba érve a rabszolgatartóik új neveket adtak, hogy megváltoztassák az identitásukat, biztosítva ezzel alárendeltségüket. A magyar olvasónak sem kell messzire mennie ahhoz, hogy ilyen névideológiai törekvésekkel találkozzon a történelemben: elegendő az etnikai hovatarozásról árulkodó családi nevek „magyarosításának” tendenciájára gondolni a 20. század folyamán. A szerző a névadás ilyen jellegű politizáltságával hozza párhuzamba a házassági név felvételét is, amelynek történeti beágyazottsága patriarchális hatalmi viszonyokra vezethető vissza. Mivel a nemi hierarchiáról és társadalmi értékekről élénk vita folyik napjainkban is, a feminizmus kérdése nem kerülhető meg az új trendek megjelenésének bemutatásakor. Azért sem, mert THWAITES magukat feministának valló névmegtartó adatközlői közül többen politikai tettként is értelmezték e személyes döntésüket, amelyet a társadalom egyenjogúsága érdekében vállalt egyéni cselekvésként éltek meg. A szerző azonban óva int attól, hogy a névmegtartást standard feminista ágendaként értelmezzük, hiszen az éppen a választás lehetőségét vonná meg az érintettektől.

A kötet következő fejezete (73–94) az eddigi koncepciókat összegezve tárgyalja a kérdést: a férfi- és női szerepek eltérő megélése felől közelít a házassági névviselés status quója felé. Elemzései ugyanis arra futnak ki, hogy a férj családnevét felvevők leggyakrabban szerelmi narratívaként beszélték el ezt az életeseményt, míg a névmegtartók

éppen azt kifogásolták, hogy a szerelem egalitárius ideáljának ellentmond az, ha a házassuló felek közül csak a nőtől várják el, hogy magát házasként reprezentálja a világ felé a nevén keresztül. A szerző ezt úgy foglalta össze, hogy a névmegtartó adatközlők szerint a „név megváltoztatása nem a szeretet és az elköteleződés jele, mint maga a házasság, hanem az egyenlőtlen nemi viszonyoké” (88, fordítás: Sz. G.).

A hetedik fejezet (94–116) a status quo gondolatát viszi tovább, történeti perspektívába helyezve. Ha magunk elé képzelünk egy családfát, például egy nagy nemesi család genealógiáját, akkor azt láthatjuk rajta, ahogyan a nők vonalai elhalnak (hiszen a nők családnevei nem öröklődnek), a férfiak vonalai viszont továbbmennek. Ez a felismerés THWAITES egyes adatközlői számára a házassági névviselési forma módosítását motiválta: ők ugyan a házasságuk elején még a születési nevüket használták, a gyermekük születésekor azonban felvették férjük családnevét. E döntések mögött performatív célok munkáltak, vagyis az, hogy a külvilág felé e nők egy szoros kapcsolatot ápoló, összetartó család képét mutassák azáltal, hogy ugyanazt a nevet viselik, mint a család többi tagja.

A könyv utolsó két fejezetéről (117–135, 136–145) elmondható, hogy némiképp talán kilógnak a teljes szövegből: az olvasó már nem kap túl sok adalékot a korábban tárgyalt kérdésekhez, inkább azok valamilyen módon történő újrainterpretálása valósul meg. Ezekben a szerző azt hangsúlyozza, hogy a nemi identitás a névviselési gyakorlatokon keresztül reprodukálódik, és azok, akik születési nevüket viselik a házasságkötés után, némiképpen felforgatják a társadalom rendjét, emiatt pedig újra és újra magyarázatot kell adniuk a döntésükre. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül azonban, hogy egyes törvényhozói lépések azt mutatják, ez a felforgatás vagy határátlépés talán egyre kevésbé értelmeződik felforgatóként. Ez a magyar jogi terminológiában is megfigyelhető, például abban, hogy a kizárólag nőkre utaló *leánykori név* fogalmát és terminusát felváltotta a *születési név*, az *asszonynevét* pedig a *házassági név*.

4. RACHEL THWAITES könyve a nyelvész olvasó számára sokféle tanulsággal szolgálhat. Egyrészt rámutat arra, hogy a nevekről alkotott általános tudásunkhoz mennyi adalékkal szolgálhat a szociológiai nézőpont. A szerző közérthető és befogadható módon tárgyal olyan társadalomtudományi koncepciókat, mint a kései modernitás vagy a performativitás, miközben empirikus adatai mellett remekül mutat be szemléltetésként történeti, illetve bibliai példákat is.

Másrészt a kötet betekintést ad a nemek társadalomtudományi vizsgálatának (ha úgy tetszik: a társadalmi nemek tanulmányozásának) kérdéseibe a kevésbé szakavatott olvasók számára is. A Routledge Research in Gender and Society című sorozatán belül is ritka az olyan témafelvetés, amely ilyen jól demonstrálná, hogy a nemekhez kapcsolódó társas jelenségek, elvárások milyen mértékben vannak jelen mindannyiunk életében még a névviselés terén is. Nagy erénye a könyvnek, hogy a szerző harag és részrehajlás nélkül mutatja be a házassági névviseléshez kapcsolódó különböző lehetséges döntéseket és az azok mögött fennálló társas hierarchiakat.

Harmadrészt az sem elhanyagolandó, hogy bár THWAITES munkája a kortárs Nagy-Britannia társadalmi viszonyait írja le, a jogi és kulturális kontextus Magyarországon sem tér el radikálisan, így a brit szociológus kutatása akár mintaadónak is tekinthető. Egy magyar nő bevonásával elvégzett hasonló vizsgálat nagyon gyümölcsöző volna mind a magyar nyelvészet és névtan, mind a szociológia és más társadalomtudományok számára.

Hivatkozott irodalom

- BAUMAN, ZYGMUNT 2011. *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge.
GIDDENS, ANTHONY 1996. *Modernity and Self-Identity*. Polity Press, Cambridge.

SZABÓ GERGELY

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8553-1227>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

UOC Universitat Oberta de Catalunya

Estudis d'Arts i Humanitats

VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT, *Az írói névadás sajátosságai.*

Karinthy Frigyes művei alapján

Magyar Névtani Értekezések 6. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK
Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest, 2018.
198 lap

1. VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT írói névadással foglalkozó könyve kettős célt szolgál: első négy fejezete magát az írói névadás jelenségét tárgyalja, az ötödik fejezet pedig kifejezetten Karinthy Frigyes írói névadására koncentrálna. A szerző a könyv bevezetésében tematizálja az írói névadás vizsgálata kapcsán felmerülő terminológiai problémákat, melyeket szerinte az elméleti és módszertani bizonytalanságok okoznak (9). A monográfia megírásával az volt a célja, hogy egységes terminológiát és egységes szempontrendszert hozzon létre, amely bármely mű írói neveinek az elemzésére alkalmas. A neveket funkcióik felől közelíti meg, és fontosnak tartja az egyes szövegek elhelyezését is az írói életműben (10). A könyv öt regény (az Utazás Faramidóba, a Capillária, a Kötéltánc, az Utazás a koponyám körül és a Mennyei riport), valamint egyéb szövegek, novellák és humoreszkek, illetve a Tanár úr kérem írói névadását elemzi. A kötet hatodik fejezetében összegzést, kitekintést kap az olvasó, melyet irodalomjegyzék és a mellékletek követnek.

2. A könyv második fejezete az írói névadás kutatásának módszertani megközelítését taglalja (11–35). A szerző szerint a terminológiai bizonytalanság a vizsgálati szempontok nem eléggé körülhatárolt voltának a következménye. A KOROMPAY KLÁRA (2011) által javasolt *irodalmi névadás* terminus helyett, de némiképp annak nyomán általános érvényű fogalomként az *irodalmi névtan* terminust ajánlja. Feltételezhető, hogy a terminushasználat különbségének oka az, hogy a fogalom megnevezése két eltérő nézőpontból történik. Míg a KOROMPAY által alkalmazott kifejezés inkább a gyakorlat, az elnevező felőli megnevezést feltételez, addig VÁCZINÉ TAKÁCS EDIT a terminuskeresés és az egysegítés irányából jut el az *irodalmi névtan* kifejezés alkalmazásáig, a nemzetközi szakszavak alakjának figyelembevételével.